

Katten gör sina behov utanför toalettdådan

Inledning

Ett av de vanligaste beteendeproblem som kattägare söker hjälp för är när katten gör sina behov – oftast handlar det om urinering – utanför toalettdådan (Horwitz 1997; Wassink-van der Schot m.fl. 2016). Vår kunskap om beteendet och lämpliga behandlingar har dock förbättrats på senare tid vilket bland annat har gjort att beteendet har blivit mindre vanligt (Herron 2010). Att katten gör sina behov utanför toalettdådan är dock fortfarande den primära anledningen till att katter lämnas på djurhem eller avlivas (Neilson 2004) eftersom det kan bli för mycket för ägaren att dagligen ha att göra med problemet (Heath 2014).

Konsekvenserna av problemet för människorna som bor i samma hem kan vara omfattande och kostsamt: golv, väggar och inredning kan behövas bytas ut; det kan bli stora kostnader för veterinärbesök och inköp av olika sorters toalettdådan och strö; man kan behöva ta ledigt från arbetet för att göra resor till veterinären; för att inte tala om återkommande städning för att få bort urin och avföring. Dålig lukt kan också påfresta relationen mellan katt och människa. I en del fall där problemet beror på stress behöver man göra förändringar i hemmets rutiner och utseende. Kattägarens oro för kattens välmående och känsla av otillräcklighet är också krävande. Och om man inte kommer tillrätta med problemet trots alla försök kan det bli nödvändigt att omplacera katten, låta den mestadels vara ute (om omgivningarna tillåter en sådan lösning), eller i värsta fall måste man låta avliva katten vilket då förstås är en allvarlig och oerhört tragisk konsekvens för alla inblandade (förf. anm.).

När ägaren söker hjälp kan problemet ha pågått i någon månad och upp till flera år (Horwitz 1997). Men det är viktigt att ta tag i det direkt när det uppstår eftersom det kan bli svårare att behandla ju längre man väntar. Det är bra att veta att det alltid finns en anledning (Riccomini 2014). Beteendet beror på att kattens fysiska, sociala eller medicinska behov inte har mötts (AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Tar man bort eller modifierar de underliggande orsakerna, stressorererna eller bristerna så minskar beteendet eller försvinner helt (Neilson 2004).

För att förhindra att hemmet och relationen mellan katten och ägaren förstörs bör man vidta första-hjälpen-åtgärder som är relevanta och praktiska (Riccomini 2014) (– se följande sidor). Det är också ett bra sätt att vinna tid medan en utredning görs som är inriktad på att finna orsaken/orsakerna och lösningen/lösningar. För att lösa problemet krävs ofta att ägaren får utbildning, guidning och support från veterinär eller beteendespecialist (AAFP och ISFM 2014). I utbildningen bör ägaren göras medveten om de vanligaste orsakerna

bakom markering/eliminering så att de själva kan leta efter möjliga orsaker för att tillsammans med veterinär och beteendevetare sedan kunna ställa en säker diagnos (Riccomini 2014). För en kattägare som har fått nog kan vara en god idé att lägga in katten på veterinärklinik för observation om det är möjligt (AAFP och ISFM 2014). Medan katten observeras på kliniken kan även lämplig undersökning och behandling påbörjas redan där, och ägaren kan under tiden vidta nödvändiga åtgärder i hemmet. Det krävs tid och tålmod att lösa problemet och man får räkna med att göra förbättringar i kattens hem och i omvårdnaden om katten (Carney m. fl. 2014).

Metodiskt tillvägagångssätt

Genom ett stegvis systematiskt tillvägagångssätt kan man lättast uppnå framgång i att lösa problemet och få framgång i behandlingen (Neilson 2004; AAFP och ISFM 2014). Ägaren bör noggrant redogöra för och kartlägga problemet och föra en dagbok med detaljer om händelseförloppet (Riccomini 2014). När började det och hur har det utvecklats, hur ofta sker det, hur länge och när, på vilka platser, särskilda omständigheter etc. (se följande sidor). Tillammans med veterinär och beteendespecialist ställs så korrekt diagnos och en effektiv behandlingsmetod kan hittas.

Vilken katt är det?

I flerkattshushåll måste man först ta reda på vilken katt det är som inte är rumsren (Neilson 2004). Genom att dela på katterna går det lätt att ta reda på det. Att spela in dem på video är ett annat alternativ.

Bestraffa inte

Otrygghet, stress och sociala konflikter är i många fall bakomliggande orsaker till att katten gör sina behov utanför lådan. Bestraffning minskar bandet mellan katt och ägare (Carney m. fl. 2014) och skapar ännu mer rädsla och oro vilket kan förvärra beteendet (Neilson 2004; Herron 2010) eller leda till rädslorelaterad aggression (Carney m. fl. 2014). Det är viktigt att ägarens beteende är förutsägbart (Riccomini 2014).

Man bör istället belöna och förstärka önskade beteenden hos katten, så kallad *positiv förstärkning* (AAFP och ISFM 2014). Om ägaren ser katten göra fel kan man exempelvis avbryta och avleda beteendet med ett behagligt ljud, kanske ett prassel från favoritgodiset (Herron 2010), eller med leksaker (Hellman Holmström 2009). Sedan lyfter man och bär katten till toalettdådan för att visa hur den kan göra rätt. Där berömmar och belönar man katten med klappar och/eller godis. På detta vis får katten reda på hur ägaren vill ha det, utan att relationen förstörs (Herron 2010).

Rengöring av de platser där katten gjort sina behov utanför lådan

Det är viktigt att noggrant och upprepat rengöra platser där katten markerat eller gjort sina behov utanför toalettdådan. Annars kan den kvarvarande doften stimulera till ny markering (Herron 2010; Riccomini 2014; AAFP och ISFM 2014). Man kan använda ett UV-ljus för att se urinmarkerade ställen (Carney m. fl. 2014). Skrubba sedan området med ett biologiskt rengöringsmedel (Heath 2014), exempelvis såpa eller tvål, 10-procentigt biologiskt tvättmedel eller enzymatiska rengöringsmedel för att få bort proteinrester. Undvik ammoniakbaserade rengöringsmedel eftersom de luktar som urin för en katt (AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014).

När ytan är torr sprayar man alkohol eller handsprit på stället för att få bort fett (Heath 2014; AAFP och ISFM 2014).

Om katten föredrar särskilda typer av material såsom kläder, mattor och tyger ska dessa plockas upp från golvet. Eventuellt måste man ersätta möbler, mattor eller trägolv (Herron 2010).

Rör det sig om tömning eller markering?

Beteendet kan antingen handla om markering *eller* tömning av blåsa/tarm på olämplig plats (Herron 2010). Wassink-van der Schot m.fl. (2016) menar att det oftast handlar om markering när katter gör sina behov utanför lådan. Markering kan lätt blandas ihop med tömning av blåsa/tarm.

Markering

När katten markerar är det antingen en sexuell signal eller ett reaktionsbeteende (AAFP och ISFM 2014). Eftersom katter generellt undviker konfrontation och konflikter kommunicerar de istället med andra katter genom visuella signaler eller doftmarkeringar (Neilson 2004; AAFP och ISFM 2014). Katten markerar för att lämna sin egen doft som ett slags visitkort. Både trygga och otrygga katter markerar (AAFP och ISFM 2014). Att markera revir är normalt för en fertil katt (i första hand hankatter men även en del honkatter) och det kan därför vara svårt att ändra eller få bort beteendet (AAFP och ISFM 2014; Carney m.fl. 2014), men en otillräcklig, stressande eller föränderlig miljö kan förstärka behovet, och det ökar ofta ju fler katter som finns i hemmet. (Neilson 2004; Herron 2010). Kattens sexuella och sociala status, dispyter om territoriet, upphetsning och oro påverkar sannolikheten att det ska ske och frekvensen (Neilson 2004). Man kan minska markeringsbehovet genom att avlägsna anledningarna till oro och rädsla (AAFP och ISFM 2014).

Markering känns igen genom att katten oftast står upp med rest vibrerande svans och sprayar urin mot ett objekt eller en vertikal yta utan att försöka täcka över det. (Herron 2010; Heath 2014) Det rör sig oftast om små mängder urin (Neilson 2004; Riccomini 2014).

Eftersom markeringen är en signal till andra katter placeras den ofta på platser som är socialt viktiga (Hellman Holmström 2009 ; Herron 2010). Det kan vara vid kattluckan, runt dörrar och fönster om det är riktat till en katt utanför hemmet, eller på konflikt- eller stressfyllda platser (i trappan, hallen, trösklar) eller saker som doftar nytt eller främmande; det kan vara en sak, en människa eller ett annat husdjur (Carney m. fl. 2014).

Katter markerar också gärna på saker som skiftar i temperatur (AAFP och ISFM 2014) och det är därför viktigt att se till att de inte kommer åt att markera på elektriska föremål (Riccomini 2014).

Markering kan också ske som strykning med kinder och haka eller klösning på föremål. Det kan i enstaka fall också ske med avföring.

Det är mindre vanligt att katten markerar sittande men kan förekomma och bedöms också som markering om det sker på socialt viktiga platser (Neilson 2004 ; Herron 2010; Heath 2014). Om det handlar om markering fortsätter katten dock ofta att används toalettdådan som förut för tömning (Heath 2014).

Sexuellt betingad revirhävdande markering som är vanlig hos könsmogna katter undviks bäst genom kastrering (Hellman Holmström 2009; Herron 2010). Genom kastrering kan man i de flesta fall få beteendet att helt upphöra (cirka 90–95 procent) eller minska (Neilson 2004; Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Om katten ska gå i avel kan man kastrera den kemiskt med Suprelorin som varar mellan ett halvår och upp till två år. För en del katter fungerar kemisk kastrering till och med bättre för att bli av med markeringsbeteendet, än fysisk kastrering (författarens anm.).

Tömning

Om beteendet däremot handlar om att katten ”går på toaletten” (tömmer urinblåsa och tarm) på fel platser gräver den ofta före och täcker över efter. Det rör sig då för det mesta om större volymer urin eller avföring på en horisontell yta (Herron 2010). Tömningen sker vanligtvis på lugna och tysta platser eller på särskilda material, exempelvis mattor eller tyg (Heath 2014).

Uteslut först medicinska orsaker

Ofta samexisterar beteendemässiga och medicinska problem (Neilson 2004). Men eftersom underliggande medicinska orsaker är en vanlig anledning till beteendet bör det i första hand utredas och uteslutas (Herron 2010). En rad medicinska tillstånd kan bidra till att katten gör sina behov utanför toalettdådan. När problemet uppstår ska veterinär omedelbart uppsökas (Riccomini 2014; Carney m. fl. 2014) och en fullständig medicinsk undersökning ska göras (Heath 2014).

När problemet har haft medicinska orsaker som åtgärdats kan ibland minnet ändå kvarstå och beteendet fortsätta (Herron 2010).

När veterinären har gjort en fullständig utredning och inte hittat någon medicinsk anledning till problemet, så bör en beteendespecialist ta över utredningen (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014). Då kan problemet istället grunda sig i miljömässiga och sociala faktorer (Carney m. fl. 2014).

Aversion mot toalådan

När katter gör sina behov utanför lådan ska alltid toalådan utvärderas (AAFP och ISFM 2014). En rad omständigheter som rör lådan kan vara roten till problemet. Ofta är en eller flera aversioner som har med toalådan att göra inblandade (Herron 2010). Det är i många fall ganska enkla förändringar som behövs, men de kan vara avgörande och ge stora effekter (Heath 2014).

Rengöring och skötsel av lådan

Katter tycker inte om orena lådor. Genom att optimera skötseln av toalådan kan man minska behovet av att markera eller göra sina behov utanför lådan (Horwitz 1997; Neilson 2004; Herron 2010; Heath 2014; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014; Riccomini 2014). Toalådan ska rengöras – klumpar och bajs tas bort – minst en gång om dagen och fyllas på med nytt strö (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014) – då undviker man dålig lukt (AAFP och ISFM 2014). Lådan ska tömmas helt och tvättas med såpa eller tvål regelbundet – en gång per 1–4 veckor beroende på vilket strö man använder (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Heath 2014). Vissa sorters kattströ behöver bytas helt varannan dag medan andra med rätt skötsel kan hållas fräscha flera veckor (Hellman Holmström 2009).

Undvik starka kemikalier eller ammoniakbaserade produkter (AAFP och ISFM 2014). Om det i den medicinska utredningen visar sig att katten har en svår urinvägsinfektion är det en god idé att tömma och tvätta toalådan dagligen tills man kommit tillräta med infektionen (AAFP och ISFM 2014). Lådan bör också ersättas med en ny då och då (Neilson 2004) för att få bort dålig lukt och bakterier i den (Heath 2014).

Det finns dock ett fåtal undantag; katter som inte går på lådan om de inte kan lukta att den använts förut (Heath 2014).

Val av strömateriäl i lådan

...är viktigt (Horwitz 1997; Neilson 2004; Hellman Holmström 2009; Herron 2010; Heath 2014): De flesta katter föredrar oparfumerat, mjukt, fint, klumpande strö (Horwitz 1997; Neilson 2004; Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Många katter ogillar också om ströet är dammig eller om ytorna är plastöverdragna med så kallade *liners* (Carney m. fl. 2014). Mängden strö har också betydelse (Herron 2010), sanden bör vara djup (Riccomini 2014), minst 3 cm (Carney m. fl. 2014). Den bästa kattsanden, som också är mest naturlig, är den som liknar ökensand. Den är mjuk under tassarna (Hellman Holmström 2009). Ibland

föredrar katter vanlig jord (AAFP och ISFM 2014) eller lera (Herron 2010). Andra katter har distinkta preferenser och föredrar icke-traditionella alternativ såsom tyg, kläder, handdukar, sängkläder, mattor, rivna tidningar, hårda ytor eller blöjor klippta i bitar (Neilson 2004; Herron 2010). Det kan också vara så att när katten har börjat göra sina behov på andra ställen än i toalådan har den lärt sig att föredra andra material. Det bästa sätt att ta reda på vad katten föredrar för material är att ge den olika alternativ; olika strö och djup (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Om det är så att katten föredrar alternativa material kan man lägga det i lådan och, när katten börjat gå dit, prova att gradvis ersätta med kattgrus (Neilson 2004; Heath 2014).

Antal lådor

För katter som lever enbart inomhus bör det finnas flera kattoalletter – en låda mer än antalet katter – och de ska vara placerade på olika ställen (Hellman Holmström 2009; Herron 2010; Riccomini 2014; Carney m. fl. 2014; Wassink-van der Schot m.fl. 2016).

Sätt en extra låda där katten gjort sina behov utanför lådan, tillfälligt eller permanent, för att få katten att börja använda en låda igen (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). När katten har fått in rätt vana, under minst ett par veckor, kan man prova att flytta toalådan gradvis några centimeter åt gången, tills den står på en plats som föredras av människan (AAFP och ISFM 2014).

Placeringen av toalådorna

...är betydelsefull: (Horwitz 1997; Neilson 2004; Herron 2010; Heath 2014): Katter vill ha en privat, tryggt, tyst och lättillgänglig plats för toalettbösk (Herron 2010; Carney m. fl. 2014; Riccomini 2014). Lådorna bör inte stå på platser där man passerar ofta (Carney m. fl. 2014; Heath 2014) och inte heller i närheten av en kattlucka (AAFP och ISFM 2014) eller en hundsäng (Heath 2014). Toalådorna ska inte placeras i närheten av mat och vatten (AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014; Heath 2014). Man bör också tänka på att inte placera lådorna nära saker som väsnas (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014). Placera toalådorna på ett sådant sätt att katten har möjlighet att fly (Carney m. fl. 2014) och samtidigt så att den kan nå en toalåda utan att behöva passera eller möta andra katter (AAFP och ISFM 2014). Själva öppningen (om man har en täckt låda) ska vara lättåtkomlig (AAFP och ISFM 2014).

Toalådorna ska inte placeras bredvid varandra utan på olika ställen i bostaden (Hellman Holmström 2009) och minst en på varje våning (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Tänk också på att katter i många fall föredrar att kissa och bajsa på separata platser (Hellman Holmström 2009; AAFP och ISFM 2014). För äldre katter kan det vara en hjälp att ha toalådan i närheten av sovplatsen tillsammans med en nattlampa (AAFP och ISFM 2014).

Negativa associationer

Har katten en rädsla som är förknippad med toalådan måste man försöka ta reda på anledningen om behandlingen sedan ska kunna lyckas (Heath 2014). Något (för katten) negativt kan ha hänt i eller i närheten av lådan – exempelvis medicinering, konflikt med annan katt, dålig mage, barn som stängt in den i lådan osv – som gett katten ett obehag för lådan (Heath 2014; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Har katten ont i magen eller är lös i magen när den går på lådan, måste medicinska och foderrelaterade orsaker förstås uteslutas (Hellman Holmström 2009).

Lådans utformning

... och typ av låda spelar roll (Herron 2010; Heath 2014). Flertalet katter gillar inte täckta lådor (Horwitz 1997; Hellman Holmström 2009; Herron 2010; AAFP och ISFM 2014) som innesluter dålig lukt och ger dem en osäker flyktväg eftersom de inte kan se ut (Neilson 2004). Det kan också vara själva vippluckan som katten inte gillar (Hellman Holmström 2009). Eller lådan kan vara för liten (Neilson 2004; Herron 2010). Den ska helst vara så stor som möjligt, men åtminstone 1,5 gånger kattens längd från nos till svansrot (AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Om det finns en plastpåse i botten kan det kännas obehagligt för kattens klor (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014). Undvik också slitsade bottnar (AAFP och ISFM 2014). Den äldre katten kan behöva en låg ingång för att lätt kunna ta sig in i lådan (Hellman Holmström 2009; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). För de katter som markerar stående i toalådan, och som inte vill ha lock på toalådan, kan man se till att toalådans väggar är tillräckligt höga och på så vis skydda omgivande väggar.

Det enklaste sättet att ta reda på vilken typ av låda katten föredrar är att ge katten olika alternativ – flera olika lådor – samtidigt: Med eller utan lock och med olika höjd på kanterna. Ta sedan bort de som inte används (Neilson 2004; Herron 2010).

Andra katter

Stressande relationer och sociala konflikter mellan katter, i eller utanför hemmet, kan vara en bidragande faktor till problemet (Horwitz 1997; Hellman Holmström 2009; Herron 2010; Riccomini 2014; Heath 2014; Wassink-van der Schot m.fl. 2016). Wassink-van der Schot (2016) och Neilson (2004) menar att risken för att problemet ska uppstå, ökar med antal katter och beror även på hur stort hemområde varje katt har. Katter med lägre rang kan känna sig tvungna att söka sig till mindre lämpliga platser för att göra sina behov (AAFP och ISFM 2014). Det kan exempelvis vara så att ingången till toaletten vaktas av en annan katt, som bara släpper in vissa andra katter (Hellman Holmström 2009; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Dominanta katter kan även hindra ängsliga katter från tillgång till

viloplatser, mat- och vattenskålar genom att blockera vägar, attackera eller stirra på dem (AAFP och ISFM 2014).

I flerkattshushåll är det lämpligt att erbjuda tillräckliga resurser och sära på mat, vatten, toalådor, lekplatser, viloplatser och gömställen för att minska risken för spänningar och sociala konflikter mellan katterna (Herron 2010; Riccomini 2014; Carney m. fl. 2014). En del katter blir stressade av att äta i grupp – mata sådana katter ensamma (AAFP och ISFM 2014). Försök se till så att katterna inte behöver korsas varandras väg för att få tillgång till någon resurs. Det bör finnas möjlighet för katterna att ha ett minimiavstånd till varandra på minst 1–3 meter när de är i ett rum tillsammans (Herron 2010). Periodvis eller permanent kan man behöva dela på katter som inte trivs tillsammans (Neilson 2004; AAFP och ISFM 2014). Att begränsa antalet katter i hushållet kan både förebygga och behandla problemet med urinmarkering (Neilson 2004). En dominant ovänlig katt kan förses med en bjällra så att de andra katterna hör när den kommer och har möjlighet att undvika den i god tid (Neilson 2004).

Om det handlar om markering som sker mot husets ”skal”, dvs fönster, dörrar och väggar, så kan man dra slutsatsen att det är riktat mot ett hot som kommer från utsidan av huset (Carney m. fl. 2014). Det kan vara så att katten har problem med andra katter, som befinner sig utanför huset. Ge katten visuell säkerhet genom att inte placera viktiga resurser såsom mat och vatten nära husets ytterskal (fönster och dörrar). Blockera sikten genom fönster i kattens höjd (Neilson 2004; Herron 2010; AAFP och ISFM 2014). Om din egen katt är en inne katt kan du göra trädgården ogästvänlig för andra katter. Mota bort dem eller sätt en kattskrämma (SSSCAT) som känner av om det kommer djur och sprejar en hård luftström eller vatten. Informera den andra kattens ägare om problemet. Man kan exempelvis också installera sprinkler eller skapa en obekvämt yta närmast fönsterna (på utsidan) som hindrar främmande katter att komma nära huset (Carney m. fl. 2014). Rädsla för att gå ut (om katten har möjlighet till det) kan också orsaka att den markerar eller gör sina behov utanför lådan (Riccomini 2014).

Det kan ibland vara så illa att grannkatten till och med har varit på besök inne i hemmet. Har du en kattlucka som tillåter andra katter att komma in bör den tas bort eller stängas för att minska det potentiella hotet från katter som inte tillhör hemmet. Eller använd en typ av kattlucka som känner av din katts microchip och bara släpper in och ut din egen katt (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014).

När en katt varit borta från ett flerkattshushåll och kommer tillbaka så bör man placera den i ett separat rum tills den inte doftar främmande längre för de andra katterna. Man kan gnida den med kläder som ägaren burit eller med en handduk som varit i kontakt med en vänskaplig katts kind för att skynda på processen (AAFP och ISFM 2014).

Andra orsaker

Hemmets dagliga rutiner bör vara förutsägbara (Herron 2010). Oro, nervositet, otrygghet eller stress som beror på miljön och/eller den sociala kompositionen kan initiera eller förstärka beteendet (Horwitz 1997; Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Heath 2014; Wassink-van der Schot m.fl. 2016). Då kan en katt som exempelvis tidigare tolererat en oren toalåda eller en plats som är svåråtkomlig plötsligt utveckla aversion tillsammans med andra miljömässiga stressorer (Herron 2010). Det kan exempelvis röra sig om förändringar såsom renovering, nya möbler eller ommöblering, flytt, nya eller försvunna familjemedlemmar och besökare, nya husdjur, konflikter med ägaren eller andra katter i hushållet, separation eller ändrade rutiner (Herron 2010; Carney m. fl. 2014). Katten kan vara så stressad att den inte vågar röra sig runt i hemmet (Riccomini 2014). I en del hushåll känner sig den otrygga katten säkrast på ägarens säng och kan då börja göra sina behov där istället för i toalådan (AAFP och ISFM 2014).

Det kan också vara så att introduktionen till nytt hem inte skett gradvis, metodiskt och lugnt (Hellman Holmström 2009). För en kattunge är det bäst om den gradvis får utökad plats i det nya hemmet. I början bör man visa kattlådan flera gånger om dagen tills den hittar den själv.

När det gäller just kattungar kan riskfaktorer för oönskat beteende vara att den togs för tidigt från kattmamman eller att den inte socialiserats tidigt (Wassink-van der Schot m.fl. 2016). Det kan också vara så att katten inte blivit rumsren som liten av olika anledningar såsom till exempel att mamman var ett dåligt exempel eller att det inte fanns en låda i närheten av bolådan (Heath 2014).

Äldre katter kan pga värk i leder, demens eller andra åldersskäl få problem med att göra sina behov på toalådan (Heath 2014).

Förändringar som initierar eller förvärrar problemet kan vara ovanligt höga ljud (Herron 2010) såsom byggnadsarbete eller fyrverkerier, eller ovanliga väderomständigheter.

Andra stressorer kan vara antalet personer i hushållet, små barn, hundar, hur mycket människorna interagerar med katten och hur det sker. Hur mycket erfarenhet och kunskap kattägaren har spelar också roll (Wassink-van der Schot m.fl. 2016). När det gäller små barn och hundar kan man avgränsa ett område där katten kan komma undan. En babygrind med spjälor som är tillräckligt breda för katten men inte för hunden/barnet kan vara ett sätt att lösa det. En annan lösning kan vara en upphöjd avskiljd plats för katten (Herron 2010).

Det kan också vara så att katten är mycket ensam hemma, att den söker uppmärksamhet, eller att den har otillräcklig stimulans (exempelvis otillräckliga möjligheter att gå ut) (Wassink-van der Schot m.fl. 2016). Brist på lämplig fysisk miljö där katten har möjlighet att klättra, springa, hoppa, gömma sig osv kan yttra sig

i olika problembeteenden (Wassink-van der Schot m.fl. 2016) – se nedan; ”Tillfredsställ kattens alla behov”.

Fler åtgärder

Tillfredsställ kattens alla behov

Miljömässiga förändringar bör vara en del av behandlingen (Neilson 2004). En grundläggande strategi för att förebygga eller rätta till beteendeproblem hos katt är att tillgodose dessa fem viktiga områden (AAFP och ISFM 2014) som möter kattens naturliga behov:

1. Se till att katten har möjlighet att dra sig tillbaka i säkerhet på en upphöjd plats. Med gömställen på höga och mörka ställen känner katten att den har kontroll vilket minskar stress.
2. I ett hem med många katter ska det finnas tillräckligt många resurser – mat, vatten, toalådor, klösträd, lekplatser och viloplatser – så att katterna inte behöver konkurrera med varandra eller hamna i konflikt. Placera resurserna på separata platser. Varje katt ska ha sin egen matplats, och gärna några som är upphöjda. Sovplatserna får gärna vara täckta och toalådorna ska innehålla det strö katterna föredrar samt vara utplacerade på olika ställen.
3. Fysisk och mental stimulans. Möjlighet att leka och jaga. Man kan erbjuda matbollar, pusselleksaker, små matransoner på flera platser i hemmet (som de får leta efter), små mjuka leksaker, bollar, korta perioder lek med laserpekare eller leksaker på fiskesjö. Lek med katten individuellt under flera kort perioder fördelade under dagen. Aktivitet minskar risken för fetma, tristess och ovälkomna beteenden.
4. Människa-katt-interaktion ska vara förutsägbar, positiv och regelbunden. Katter föredrar lågintensivt umgänge som sker flera gånger om dagen, i form av kel eller lek. Tillåt katten att ta initiativ och att avsluta. Många katter föredrar att man klappar eller kliar hals, ansikte och huvud.
5. Undvik starka dofter. Respektera kattens luktsinne som är många gånger mer utvecklat än vårt.

Genom att ge fler klösmöjligheter (exempelvis klösträd) kan behovet av att markera på andra sätt minskas (Neilson 2004).

Om man ger katten tillräckligt med olika former av stimulans får den annat att tänka på, slappnar av och blir mindre stressad. Ett för ägaren bekvämt sätt är att använda dvd-filmer för katter (Hellman Holmström 2009).

Om man bor så att det finns möjlighet att gå ut med katten i koppel (träna helst redan när den är kattunge), och det inte finns fientliga katter i området, kan det vara ett bra sätt att ge både katt och ägare en trevlig stund tillsammans. En rastgård är också ett alternativ (författarens anm.).

Syntetiska feromoner

Om problemet beror på oro eller stress kan syntetiska feromoner/hormoner (exempelvis Feliway) minska beteendet upp till 90 procent (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014). Feromonerna kan placeras nära toalådan för att göra den mer attraktiv eller på markerade platser (AAFP och ISFM 2014; Carney m. fl. 2014) efter att de noggrant rengjorts. Man kan också placera den i det rum katten vistas i mest för att där ge katten en känsla av trygghet som i sin tur minskar behovet av att markera.

Begränsat område

Katten bör få begränsad tillgång till de platser där den gjort sina behov utanför toalådan (Herron 2010). Om det inte är möjligt att begränsa tillgången kan man placera toalådor där, eller något som ger katten positiva associationer (mat-skål, leksaker, kattmynta...) (Herron 2010; Heath 2014).

Om katten inte visar någon förbättring trots ovanstående föreslagna åtgärder (sidan 1–6) kan man prova att begränsa kattens utrymme till en trygg plats under några dagar. Om det förutom mat, vatten, leksaker och klös-träd finns enbart en bekväm kattsäng och en ren toalåda (med det strö katten föredrar) i rummet, så minskar man risken för att katten ska göra fel, eftersom den inte vill göra sina behov i sängen (Neilson 2004; Herron 2010; Heath 2014). Det kan också vara avstressande för katten eftersom det är lättare att försvara ett litet revir, särskilt om katten är ängslig, gammal eller bräcklig (AAFP och ISFM 2014). I extrema fall kan det bli nödvändigt att täcka hela golvet i rummet med kattens favoritströ och sedan gradvis minska området tills det finns sand enbart i toalådan (Heath 2014). Under den här perioden ska katten tas ut regelbundet för lektillfällen och umgänge (borstning, klappar, kel) med ägaren. Varje gång katten använder toalådan kan man prova att utöka kattens område.

Den här metoden har dock debatterats eftersom olika katter kan uppfatta situationen på olika vis. En erfaren beteendespecialist bör utvärdera tekniken för just din katt (AAFP och ISFM 2014).

Om katten varit borta från hemmet några dagar (exempelvis hos veterinären för utredning) bör man när den kommer tillbaka gradvis, efter att man gjort justeringar i miljön, återintroducera katten (AAFP och ISFM 2014).

Omplacering

Om problemet är svårlost kan det vara idé att överväga omplacering till en mer passande omgivning eller huvudsakligen utevistelse om det är möjligt utan att försämra kattens livskvalitet eller utsätta katten för fara (AAFP och ISFM 2014).

Medicinering

När alla andra alternativ har provats utan framgång kan man överväga medicinering som en sista utväg (Herron 2010; AAFP och ISFM 2014).

Sammanfattning

Det huvudsakliga anledningen till att katten gör sina behov utanför toalådan är:

1. Medicinska (inklusive FIC, Feline Idiopathic Cystitis)
2. Markeringar
3. Miljömässiga eller sociala faktorer

Eftersom dessa orsakande faktorer ibland samexisterar bör man ta hänsyn till alla då man behandlar en katt som inte längre är rumsren (AAFP och ISFM 2014).

Beteendeproblemet är utmanande och emotionellt laddat men genom metodisk och effektiv hantering kan man förstärka relationen mellan ägare och katt, och framför allt öka välfärden för katten (Carney m. fl. 2014). Det gäller att identifiera korrekta orsaker till problemet och sätta in en passande behandling. I de fall det rör sig om miljömässiga eller sociala faktorer bör behandlingen grunda sig på principerna för ett naturligt kattbeteende. Med rätt behandling kan problemet lösas – målet är att katt och ägare ska kunna leva tillsammans i harmoni (Heath 2014).

Källor

AAFP and ISFM. (2014). Feline house-soiling – useful information for cat owners. 2017-12-21: <http://www.catvets.com/guidelines/client-brochures>.

Carney, H., Sadek, T., Curtis, T., Halls, V., Heath, S., Hutchison, P., Mundschenk, K., Westropp, J. (2014). AAFP and ISFM guidelines for diagnosing and solving house-soiling behavior in cats. *Journal of feline medicine and surgery* 16: 579–598.

Heath, S. (2014). House soiling in the cat. *Veterinary Nursing Journal* 15:1, 16–17.

Hellman Holmström, S. (2009). *Din katts beteende*.

Herron, M. (2010). Advances in understanding and treatment of feline inappropriate elimination. *Elsevier; Topics in companion animal medicine* 25:195–202.

Horwitz, D. (1997). Behavioral and environmental factors associated with elimination behavior problems in cats: a retrospective study. *Elsevier; Applied animal behavior science* 52: 129–137.

Neilson, J. (2004). Elimination and marking behaviors. Clinical techniques in small animal practice. *Elsevier; Topics in companion animal medicine* 19(4):216–24.

Riccomini, F. (2014). Feline house soiling – first aid advice. *Veterinary nursing journal* 25:9, 44–45.

Wassink-van der Schot, A., Day, C., Morton, J., Rand, J., Phillips, C. (2016). Risk factors for behavior problems in cats presented to an Australian companion animal behavior clinic. *Journal of veterinary behavior* 14:34–40.